

МИХАЙЛО СОРОКІН, викладач, Хмельницька
гуманітарно-педагогічна академія, Україна,
ORCID ID 0009-0005-8461-6543

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ХУДОЖНЬО-РЕФЛЕКСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ТЕЗАУРУСІ ПЕДАГОГІКИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

MIKHAILO SOROKIN, teacher, Khmelnytskyi
Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ХУДОЖНЬО-РЕФЛЕКСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ТЕЗАУРУСІ ПЕДАГОГІКИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті визначено сутність художньо-рефлексивної компетентності як нового теоретичного конструкта в тезаурусі педагогіки образотворчого мистецтва. Обґрунтовано такі її складники, як творча техніка, вербалізація переживання, позиція/етика, що відповідають феноменологічним типам художньої рефлексії та адекватним поведінковим індикаторам і критеріям оцінювання навчально-творчих робіт здобувачів мистецької освіти.

Ключові слова: мистецька рефлексія, художня рефлексія, художньо-творча діяльність, художньо-рефлексивна компетентність, мистецька освіта, образотворче мистецтво, здобувачі мистецької освіти.

Summary. The article defines the essence of artistic reflective competence as a new theoretical construct in the thesaurus of art pedagogy. Its components are substantiated, such as creative technique, verbalization of experience, and position/ethics, which correspond to phenomenological types of artistic reflection and to adequate behavioral indicators and evaluation criteria of students' educational and creative works in art education.

Key words: art reflection, artistic reflection, artistic creative activity, artistic reflective competence, art education, fine arts, art students.

Мета: розкрити феноменологію художньо-рефлексивної компетентності та обґрунтувати її як теоретичний конструкт у тезаурусі педагогіки образотворчого мистецтва, визначивши систему складників, поведінкові індикатори і критерії оцінювання, що забезпечують можливість їх реалізації у процесі фахової підготовки здобувачів мистецької освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасному тезаурусі педагогіки образотворчого мистецтва активно послуговуються методологією компетентнісного підходу, що визначає стратегічні орієнтири образотворчої підготовки здобувачів освіти. Проте в цій галузі знань поняття "художньо-рефлексивна компетентність" досі не набуло термінологічного статусу, що створює певну категоріальну прогалину, адже відсутність чіткого розуміння дефініції обмежує можливості дослідження процесів формування творчої індивідуальності особистості. Водночас у науковому дискурсі вже тривалий час фігурують такі суміжні категорії, як "мистецька рефлексія",

"художня рефлексія", "художньо-творча компетентність", "рефлексивна компетентність". Також у багатьох мистецтвознавчих та психолого-педагогічних дослідженнях автори активно оперують додатковими семантичними конструктами, наприклад, "художній досвід саморефлексії", "авторська рефлексія митця", "образотворча саморефлексія", "професійно-художня самооцінка" тощо. Усе це підтверджує наявність концептуального підґрунтя для феноменологічного осмислення і введення до наукового обігу відповідної термінологіки.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові праці останнього десятиліття демонструють інтерес до інтеграції рефлексивних і творчих компонентів у структуру професійної компетентності майбутніх митців. Дослідники оперують багатьма суміжними поняттями, які змістовно наближаються до художньо-рефлексивної компетентності.

Так, О. Кайдановська (2013) трактує образотворчу підготовку архітекторів як систему, що включає естетичне судження, критичний аналіз і творчу самореалізацію, вводячи поняття "образотворча культура", "художньо-проектне мислення", "когнітивно-рефлексивна активність". Т. Руденька

(2017) акцентує на поєднанні творчої діяльності з рефлексивними практиками, уводячи термін "рефлексивна активність" та "естетичне переживання". С. Горбань (2018) визначає рефлексію як механізм саморегуляції у сакральному живописі, а О. Семенова (2017) інтегрує її у структуру художньо-творчої компетентності, підкреслюючи значення інтерпретаційної діяльності та творчої самореалізації. І. Рубель (2020) обґрунтовує значення "візуальної культури" та "візуального мислення" як основи рефлексивного становлення, тоді як А. Гордаш (2020) наголошує на художньому баченні та професійній самосвідомості. С. Хама (2020) підкреслює роль інтерпретаційного мислення та рефлексивних методів навчання, а О. Бобир (2021) розкриває художньо-естетичне світобачення як систему, що розвивається через рефлексію і самовираження. Цін Лі (2021) трактує рефлексивну активність як внутрішній діалог студента, а М. Пічкур (2022) вводить поняття "образотворча готовність", у структурі якої діяльнісно-рефлексивний компонент є ключовим.

Отже, вітчизняні й зарубіжні науковці поступово формують багатовимірне поле понять, які наближаються до художньо-рефлексивної компетентності. Для більшості дослідників рефлексія постає як ключовий механізм професійного становлення митця, що інтегрує естетичне судження, інтерпретаційне мислення, самооцінку та творчу самореалізацію. Водночас ці напрацювання залишаються фрагментарними: автори оперують різними термінами, але не пропонують цілісної дефініції. Саме тому нині бракує системного теоретичного конструкту, який закріпив поняття "художньо-рефлексивна компетентність" у тезаурусі педагогіки образотворчого мистецтва та забезпечив його методологічну і категоріальну визначеність.

Виклад основного матеріалу дослідження. У просторі мистецької освіти художньо-рефлексивна

компетентність постає як важливий теоретичний конструкт і як внутрішній компас майбутнього художника, здатного бачити себе у творі, а твір у собі. Її формування – це делікатне налаштування внутрішнього дзеркала, крізь яке студент осмислює світ і себе в ньому. Надзвичайно складне явище, що лежить в основі цього феномену, подібне до багат шарового полотна: воно вже має окремі мазки в художньо-педагогічному дискурсі, але потребує цілісної композиції, де поняття "рефлексія", "компетентність" і "образотворча підготовка" поєднуються в гармонійну систему.

У вітчизняному науковому дискурсі сутність поняття "мистецька рефлексія" вперше визначила Г. Падалка: "Це усвідомлення власних психічних станів і процесів у зіставленні з переживаннями, відтвореними в художньому образі, роздуми людини над власним життям, заглиблення у власні почуття у зв'язку зі змістом мистецького твору, у зіставленні об'єктивного змісту художніх образів із результатами самоаналізу власного внутрішнього життя" (Падалка, 2008, с. 159). У цій дефініції рефлексія постає як форма екзистенційного осмислення, що активізує процеси самоаналізу, емоційного співпереживання та когнітивного зіставлення об'єктивного змісту художніх образів з внутрішнім світом реципієнта. У педагогічному контексті це відкриває перспективу формування творчої самосвідомості, розвитку емоційної компетентності та глибшого розуміння себе через мистецтво.

У сучасній мистецькій освіті рефлексія набуває особливого значення як інструмент формування творчої суб'єктності студента, розвитку його естетичного мислення та інтеграції міждисциплінарних знань. Вона виходить за межі традиційного осмислення педагогічної дії, перетворюючись на складову художнього процесу, що поєднує когнітивне, емоційне та сенсотворче.

На переконання Н. Руденко-

Краєвської, рефлексія в мистецькій освіті – це не просто аналіз дій, а глибинне осмислення сенсів, що формуються у процесі художньої взаємодії, творчого пошуку та інтерпретації (Руденко-Краєвська, 2024, с. 110). Авторка акцентує, що рефлексія є методологічною основою для формування здатності студента продукувати нові ідеї та художні смисли.

Отже, мистецька рефлексія – це цілеспрямований мисленнєво-аналітичний процес, що охоплює реконструкцію послідовності дій, аналіз проблемних ситуацій, критичне оцінювання та моделювання нових підходів у широкому спектрі художніх практик – від музики, театру і танцю до живопису, графіки і скульптури. Емоційне та сенсотворче осмислення мистецького досвіду, тобто переживань, смислів і процесів, що пов'язані зі створенням або сприйняттям твору, є важливими складовими композиторської, виконавської, театральної, хореографічної та візуально-пластичної діяльності. Визначальним компонентом такої рефлексії є також зіставлення художніх образів з внутрішнім досвідом суб'єкта, що відбувається незалежно від виду мистецтва: музичний образ, сценічна роль, пластичний жест чи візуальний символ однаково можуть викликати рефлексивну реакцію.

Мистецька рефлексія охоплює процес створення художнього образу та рецептивний досвід його сприйняття й інтерпретації, у якому суб'єкт виступає як творець, виконавець або інтерпретатор. Це підтверджує її міжвидову та міждисциплінарну природу. Натомість поняття "художня рефлексія" має вузьку прив'язку до образотворчого мистецтва, де рефлексивність виявляється переважно через візуальні засоби – композицію, колір, фактуру, символіку тощо. З'ясування його сутності є важливим для глибшого розуміння специфіки образотворчої підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у компетентнісних вимірах.

У сучасному мистецтвознавстві термін "художня рефлексія" набуває багатовимірного змісту, що охоплює як когнітивні, так і емоційно-екзистенційні аспекти сприйняття та творення мистецтва. Його з'ясування потребує інтеграції філософських, психологічних, педагогічних та естетичних підходів, що дає змогу розкрити внутрішню динаміку рефлексивного процесу в мистецькому контексті.

Як зазначає О. Артюхін, "у широкому розумінні художня рефлексія - це розвинута здатність митця бачити і опановувати інші смисли в мистецьких текстах через себе з метою збагачення сенсів власного втору та глибинного розуміння авторських". Така здатність передбачає емпатійне занурення у чужі художні світи й активне переосмислення їх у межах власної творчої практики. Це поняття науковець також розглядає як "структурування даних чуттєвого сприйняття та екзистенційних процесів відповідно до їх естетичної оцінки, що відрізняється від спонтанного естетичного реагування тим, що спирається на штучно організовані засоби (мову мистецтва)". Це означає, що компетентний художник неодмінно володіє технікою та здатен концептуалізувати власний досвід у художньо-виражальній формі. Водночас надзавданням художньої рефлексії, за Артюхіним, є "нівелювання поширених помилкових наукових та суспільних стереотипів, актуалізація сенсів у свідомості реципієнтів свого покоління", що засвідчує соціокультурну відповідальність митця як інтерпретатора і транслятора смислів (Артюхін, 2025, с. 58–59).

Таким чином, художня рефлексія у трактуванні О. Артюхіна – це інтелектуальна діяльність, що формує творчу особистість художника як мислячого інтерпретатора, естетичного аналітика і соціального комунікатора. Тобто вона є внутрішнім механізмом творчості, критичного мислення, що забезпечує глибину, автентичність і актуальність творчого самовираження

та інтегрує такі різновиди компетентності митця:

- інтерпретативну – здатність створювати й осмислювати власні і чужі художні твори через призму власного досвіду, що передбачає глибоке розуміння культурних кодів, стилістичних засобів, авторських інтенцій;
- естетико-аналітичну – уміння структурувати чуттєві враження та екзистенційні переживання в художньо організовану форму, що вимагає володіння мовою мистецтва (композицією, стилем, символікою, технікою тощо);
- світоглядно-критичну – митець як рефлексивний суб'єкт здатен творити і водночас впливати на суспільну свідомість, долаючи стереотипи, актуалізуючи глибинні сенси, що передбачає етичну відповідальність і культурну чутливість.

Згідно з Г. Падалкою, "художня рефлексія – це особистісна форма оцінювання людини, що навчається, результатів мистецької діяльності композиторів, поетів, художників тощо. Вона реалізується через уявний діалог учня (його Я-концепція) з художніми почуттями автора твору, у результаті якого між ними встановлюються взаємозв'язок (сміслові контакти), та через глибоке емоційне проникнення в образ, що сприятиме виникненню індивідуальної інтерпретації художнього твору, суб'єктної життєвої позиції та формуванню високого художнього смаку (істинності в мистецтві, а не симулякра)" (Падалка, 2008, с. 159).

У наведеній цитаті помітним є акцент на художній рефлексії як особистісному механізмі смислової взаємодії між реципієнтом і автором твору. Особливо важливо, що результатом цього процесу є не просто розуміння твору, а формування високого художнього смаку, тобто здатності відрізнити справжнє мистецтво від поверхневих, стилізованих, але порожніх форм. Саме це слугує ключовим аспектом естетичної та інтерпретативної компетентності, що передбачає емоційну чутливість,

здатність до смислової емпатії, а також сформовану естетичну позицію, яка дає змогу художнику оцінювати, інтерпретувати, транслювати культурні цінності.

За К. Малкіоді, "образотворче мистецтво є потужним інструментом для самопізнання та рефлексії. Створення візуальних образів дозволяє виразити внутрішні переживання та емоції, що сприяє усвідомленню власних психологічних станів" (Малкіоді, 2013). Очевидно, що науковець акцентує на терапевтичному потенціалі створення візуальних образів, які дають змогу людині передати емоції та усвідомити власні психологічні стани. Це означає, що художня діяльність виконує інструментально-психологічну функцію у формі інтроспекції, емоційної регуляції і саморефлексії як невід'ємної складової професійної зрілості митця. Адже компетентний художник – це технічно вправний творець, здатний через мистецтво осмислювати власні переживання, трансформувати їх в емоційно достовірні і комунікативно насичені художні образи.

У монографії Ф. Орлова зазначено: "Художня рефлексія є способом світопізнання через знаходження смислу і сутності мистецьких творів шляхом самоспрямованості свідомості на власні переживання, розміркування, що ґрунтуються на соціально-психологічному досвіді сприйняття навколишнього світу та спілкування з ним" (Орлов, 2003, с. 128). У даному твердженні акцентовано на внутрішньому джерелі рефлексії, що б'є ключем не із зовнішнього аналізу мистецького твору, а з глибинного розмірковування, яке активується у взаємодії з навколишнім світом і власним емоційним досвідом. Відтак художня рефлексія є екзистенційною практикою, що поєднує емоції, пам'ять, соціальні контакти та інтерпретацію мистецтва. Саме це є основою для формування інтерпретативної автономії митця. У даному випадку самоспрямованість свідомості, про яку говорить Ф. Орлов, є ознакою зрілості

художнього мислення, здатності до внутрішнього діалогу, емоційної чутливості та соціально вмотивованого осмислення, що формує компетентного художника як інтерпретатора культурних реалій.

Автор монографії "Психологія художніх здатностей" О. Ткачук пише: "Встановлено, що в процесі створення творів образотворчого мистецтва утворюється підсистема у вигляді художнього суб'єкта (не збігає із суб'єктом творчості загалом), що всередині себе ніби "роздвоюється" на художнє "Я", і "Я"-образ. При цьому саме рефлексія художнього "Я" у процесі й результати власної художньої творчості представляє домінуючий фактор саморегуляції в мистецтві. Художня рефлексія синтезує в собі всі інші види мотивацій у вирішальному ступені, надаючи творчому процесу той органічний, природний характер, завдяки якому художній твір здобуває естетичні якості краси і виразності" (Ткачук, 2012, с. 314). Найважливішим у наведеній цитаті є положення про те, що саме рефлексія художнього "Я" виступає домінуючим чинником саморегуляції в мистецтві. Ця концепція дає змогу розглядати художню рефлексію як центральний механізм внутрішньої регуляції творчого акту, що забезпечує узгодженість між внутрішніми переживаннями, мотивацією, естетичними критеріями та формальними засобами вираження. Вона є джерелом індивідуального стилю, художньої автентичності та естетичної цілісності твору.

"Художня рефлексія передбачає осмислення значень і цінностей художньо сприйнятої дійсності в єдності світоглядно-естетичного аналізу й емоційного переживання, рефлексійного й ціннісного аспектів. Результатом художньої рефлексії є художня картина світу. Виконуючи насамперед світоглядні функції у взаєминах людини з мистецтвом, художня картина світу слугує найважливішим методологічним інструментом сучасної освіти, є інваріантною моделлю для універсальної і наукової картин

світу, а також метамоделлю – для національної та релігійної картин світу" (Матвієнко, 2012, с. 41). У цій цитаті О. Матвієнка фігурує положення, що художня рефлексія – це глибинний світоглядний процес, який поєднує емоційне переживання з аналітичним осмисленням значень і цінностей художньо сприйнятої дійсності. Автор наголошує на такій функції рефлексії, як формування художньої картини світу, що є не просто інтерпретацією реальності, а інваріантною моделлю, здатною інтегрувати універсальні, наукові, національні та релігійні уявлення про світ. По суті, це увиразнює світоглядну компетентність митця як його здатність осмислювати дійсність у її ціннісному, культурному та онтологічному вимірах. У такому сенсі художня рефлексія є методологічною здатністю художника до смислотворення.

За визначенням О. Тарасенко, "художня рефлексія – це емоційне осмислення художніх образів за допомогою уяви, абстрактного знання, що також базується на залученні досвіду та власних думок, мрій суб'єкта" (Тарасенко, 2016, с. 256). У такій лаконічній дефініції художня рефлексія не зводиться до суто раціонального аналізу мистецтва, а включає інтимні, мрійні, інтуїтивні компоненти, які формують унікальне бачення твору. Її джерелом виступають знання, емоційна чутливість, уява та життєвий досвід, що дає змогу суб'єкту створювати індивідуальні смисли, проявляти творчу інтелектуальність, емоційно і концептуально осмислюючи художні образи. Така здатність формує інтерпретативну гнучкість, глибину художнього бачення та здатність до смислотворення.

Таким чином, на підставі узагальнення наведених джерел і концептуальних положень сутність поняття "художня рефлексія" можна уточнити як складний процес осмислення художніх образів і смислів, який поєднує емоції, уяву, знання та особистий досвід митця. Вона виникає через самоспрямо-

ваність його свідомості на власні переживання, реалізується в образотворчій діяльності, інтегруючи інтерпретативну, естетико-аналітичну, світоглядно-критичну та психологічну функції для забезпечення глибини, автентичності і соціальної значущості художньо-творчого самовираження.

У публікації М. Пічура та співавторів художня рефлексія позиціонується як глибинне осмислення мистецького досвіду, що інтегрує інтуїцію, образне мислення, сенсорне переживання та евристичні наміри свідомості. На переконання науковців, вона постає ключовим механізмом образотворення, що забезпечує самопізнання митця, формування авторського стилю та смислотворення через художній образ, у якому поєднуються інтуїтивні, когнітивні, екзистенційні й соціокультурні чинники (Пічкур, Музика, Семенова, Голубенко, 2025, с. 152). Відповідно запропоновано чотири феноменологічні типи художньої рефлексії: інтуїтивну (спонтанне емоційно-сенсорне входження у смислове поле образу); когнітивну (раціональне осмислення композиційних і символічних структур); екзистенційну (візуалізація межових переживань і духовного пошуку); соціокультурну (інтеграція образу в контекст історичної пам'яті та естетичного свідчення) (Пічкур, Музика, Семенова, Голубенко, 2025, с. 142–143). Окреслені положення важливі для з'ясування сутності художньо-рефлексивної компетентності, оскільки вони дозволяють перейти від абстрактної ідеї до конкретної теоретичної операціоналізації цього поняття та водночас відкривають можливість поєднати феноменологічні цінності з педагогічними аспектами його визначення.

У компетентнісному вимірі художня рефлексія постає як здатність митця осмислювати матеріальну, духовну і віртуальну реальність та сам процес її образного відтворення. Вона реалізується через поєднання емоційного й раціонального, усвідомлення засобів

вираження, індивідуалізацію бачення та трансформацію досвіду. Саме ці положення доцільно інтегрувати в теоретичний конструкт художньо-рефлексивної компетентності як сукупності взаємопов'язаних складників, кожен з яких відповідає певному феноменологічному типу рефлексії та поведінковим індикаторами, критеріям оцінювання навчально-творчих робіт студентів з образотворчого мистецтва.

Першим складником є творча техніка, що співвідноситься з когнітивним типом рефлексії. Поведінковими індикаторами тут виступають уміння студента формулювати композиційний задум, обґрунтовувати вибір техніко-виражальних засобів та аналізувати символічні структури. Критеріями оцінювання виступають рівень структурованості композиції, логічність технічних рішень та здатність аргументувати символічні елементи твору.

Другий складник – вербалізація переживання, що пов'язана з інтуїтивною та екзистенційною рефлексією. Індикаторами слугує здатність студента фіксувати емоційно-сенсорні імпульси, вербалізувати їх у письмовій чи усній формі та трансформувати в художні образи. Критеріями оцінювання виступають точність і глибина опису власних емоцій, здатність співвідносити переживання з художнім результатом та рівень смислової насиченості образу.

Третім складником є позиція/етика, що співвідноситься із соціокультурною рефлексією. Індикаторами є здатність студента визначати культурний контекст твору, формулювати власну художню позицію та аргументувати етичні й суспільні аспекти творчості. Критеріями оцінювання виступають рівень усвідомлення культурної пам'яті, інтеграція соціальних та етичних орієнтирів у художній продукт, чіткість і послідовність особистісної позиції митця.

Отже, художня рефлексія – це здатність митця осмислювати матеріальну, духовну і віртуальну ре-

альність та сам процес її образного відтворення. Вона полягає у: поєднанні емоційного й раціонального (митець переживає світ та аналізує, як ці переживання трансформуються у художній образ); усвідомленні засобів вираження (дає змогу зрозуміти, як техніка, композиція, колорит і форма працюють на відтворення змісту); індивідуалізації бачення (через рефлексію художник формує унікальний стиль, що відображає його внутрішній світ); трансформації досвіду (переживання митця проходять крізь фільтр особистісного осмислення і набувають естетичної форми).

Безумовно, що наукова експлікація теоретичного конструкта "художньо-рефлексивна компетентність" заломлюється через призму інтеграції образотворчої підготовки здобувачів мистецької освіти із самоаналізом їхнього досвіду художньо-творчої діяльності. Аксіологічний вимір такої цілісності залежить від кількох чинників:

- реалізації методології компетентнісного підходу, що передбачає єдність мистецького навчання та рефлексії його програмних результатів у контексті якості виконання студентами художньо-творчих завдань та глибини усвідомлення ними їх змістово-формальної й естетичної цінностей;
- феноменологічного осмислення образотворчого досвіду особистості в мистецькій освіті з акцентами на переживанні та інтерпретації власних творчих актів;
- практичного застосування механізмів рефлексії у педагогічно керованому й самоосвітньому процесі формування фахової компетентності та основ художньої майстерності майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва.

Таким чином, художньо-рефлексивна компетентність – це інтегральна професійна здатність майбутнього фахівця з образотворчого мистецтва до аналітичного осмислення власної творчої діяльності та її результатів, що поєднує когнітивний, емоційно-естетич-

ний, інтерпретативний і саморегулятивний компоненти. Вона забезпечує здатність до самооцінки, інтерпретації художніх образів крізь призму особистого досвіду та культурних кодів, а також формує творчу суб'єктність митця як мислячого інтерпретатора, естетичного аналітика й соціально відповідального комунікатора.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Феноменологія художньо-рефлексивної компетентності постає як ключовий теоретичний конструкт у сучасному тезаурусі педагогіки образотворчого мистецтва. Вона інтегрує когнітивні, емоційні та сенсотворчі процеси, забезпечуючи формування творчої суб'єктності митця, його здатності до самопізнання, інтерпретації та критичного осмислення художніх образів. Аналіз наукових джерел засвідчує, що це поняття має концептуальне підґрунтя, проте ще не набуло усталеного термінологічного статусу. Його введення до наукового обігу сприятиме систематизації категоріального апарату мистецької освіти та розширить можливості дослідження процесів формування творчої індивідуальності особистості.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробленні типології художньої рефлексії за видами образотворчої діяльності, мети творчості й рівнями її усвідомлення, форматами реалізації в мистецько-освітньому процесі, що є основою для подальшого обґрунтування структури художньо-рефлексивної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

Артюхін, О. В. (2025). Художні та стильові особливості князівських портретних зображень та мілітарних символів і атрибутів влади на нумізматичних та сфрагістичних пам'ятках IX–XIII ст. (Дис. ... д-ра філософії). Київ. 217 с.

Матвієнко, О. (2012). Краса природи як онтологічна основа світогляду і культури. *Політологічний вісник*, 68, 30–43. URL <https://surl.li/>

ехтмвух (дата звернення: 22.02.2026).

Орлов, В. Ф. (2003). Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія. Київ: Наукова думка. 262 с.

Падалка, Г. М. (2008). Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ: Освіта Україна. 274 с.

Пічкур, М. О., Музика, О. Я., Семенова, О. В., Голубенко, Я. О. (2025). Художня рефлексія в особистісному вимірі живописного образотворення. Український мистецтвознавчий дискурс, 5, 142–155. DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2025.5.17>

Руденко-Краєвська, Н. В. (2024). Трансформація навчальної парадигми художньої освіти в сучасних умовах. Вісник Львівської національної академії мистецтв, 53, 109–117. DOI: <https://doi.org/10.37131/2524-0943-2024-53-10>

Тарасенко, О. О. (2016). Сутність економічної рефлексії та її місце в системі видів рефлексії. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, 5(2), 253–257. URL <https://sur1.li/nnetta>

Ткачук, О. В. (2012). Психологія художніх здатностей: монографія. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 372 с.

Malchiodi, C. A. (2013). Art therapy and health care. Nev York; London: GUILFORD PRESS. URL <https://sur1.li/ouawrf> (дата звернення: 20.02.2026).

REFERENCES

Artiukhin, O. V. (2025). Khudozhni ta stylovi osoblyvosti kniazivskykh portretnykh zobrazen ta militarykh symboliv i atrybutiv vlady na numizmatychnykh ta sfrahistychnykh pamiatkakh IKh-KhIII st. (Artistic and stylistic features of princely portrait images and military symbols and attributes of power on numismatic and sphragistic monuments of the 9th–13th centuries). (Dys. ... d-ra filosofii). Kyiv. 217 s. [in Ukrainian].

Matviienko, O. (2012). Krasa pryrody yak ontolohichna osnova svitohliadu i kultury. (The beauty of nature as an ontological foundation of worldview and culture). *Politolohichniy visnyk*, 68, 30–43. [in Ukrainian].

Orlov, V. F. (2003). Profesiine stanovlennia maibutnikh vchyteliv mystetskykh dystsyplin: teoriia i tekhnolohiia. (Professional development of future teachers of art disciplines: theory and technology). Kyiv: Naukova dumka. 262 s. [in Ukrainian].

Padalka, H. M. (2008). Pedahohika mystetstva: teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin. (Pedagogy of art: theory and methodology of teaching art disciplines). Kyiv: Osvita Ukraina. 274 s. [in Ukrainian].

Pichkur, M. O., Muzyka, O. Ya., Semenova, O. V., Holubenko, Ya. O. (2025). Khudozhnia refleksiiia v

osobystisnomu vymiri zhyvopysnoho obrazotvorennia. (Artistic reflection in the personal dimension of pictorial representation). *Ukrainskyi mystetstvoznachnyi dyskurs*, 5, 142–155. [in Ukrainian].

Rudenko-Kraievska, N. V. (2024). Transformatsiia navchalnoi paradyhmy khudozhnoi osvity v suchasnykh umovakh. (Transformation of the educational paradigm of art education in modern conditions). *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 53, 109–117. [in Ukrainian].

Tarasenko, O. O. (2016). Sutnist ekonomichnoi refleksii ta yii mistse v systemi vydiv refleksii. (The essence of economic reflection and its place in the system of types of reflection). *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 5 (2), 253–257. [in Ukrainian].

Tkachuk, O. V. (2012). Psykholohiia khudozhnykh zdatnostei: monohrafiia. (The essence of economic reflection and its place in the system of types of reflection). Odesa: vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych, 372 s. [in Ukrainian].

Malchiodi, C. A. (2013). Art therapy and health care. Nev York; London: GUILFORD PRESS. [in English].

Стаття надійшла